

Историјски институт Београд
Institute of History Belgrade

Међународна научна конференција
International Scientific Conference

СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ И ЊЕГОВО ДОБА

STEFAN THE FIRST-CROWNED AND HIS TIME

22–23. новембар 2018.
Српска академија наука и уметности

November 22–23, 2018
Serbian Academy of Sciences and Arts

АПСТРАКТИ / ABSTRACT PROCEEDINGS

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

Академик Јованка Калић, редовни члан САНУ

Проф. др Миодраг Марковић, дописни члан САНУ

Др Срђан Рудић, директор Историјског института

Др Виктор Савић, Институт за српски језик САНУ

Др Ивана Коматина, Историјски институт

Академик Анатолиј А. Турилов, Институт за славистику Руске академије наука,
иностранни члан САНУ (Русија)

Проф. др Валентино Паће, Универзитет Удине (Италија)

Проф. др Атила Барањи, Универзитет у Дебрецину (Мађарска)

Доц. др Панос Софулис, Универзитет у Атени (Грчка)

ORGANIZING COMMITTEE

Academician Jovanka Kalić, full member of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Prof. Miodrag Marković, corresponding member of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Dr Srđan Rudić, director of the Institute of History

Dr Viktor Savić, Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Dr Ivana Komatina, Institute of History

Academician Anatoly A. Turilov, Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences,
foreign member of the Serbian Academy of Sciences and Arts (Russia)

Prof. dr Valentino Pace, University of Udine (Italy)

Prof. dr Attila Bárány, University of Debrecen (Hungary)

Assoc. prof. Panos Sophoulis, University of Athens (Greece)

Четвртак, 22. новембар 2018, 10.00 сати
Свечана сала САНУ
Thursday, November 22th, 10.00 a.m
SASA, Grand Hall

ОТВАРАЊЕ СКУПА OPENING CEREMONY

Поздравне речи:
Welcome Addresses:

Академик Јованка Калић
Academician Jovanka Kalić

Др Срђан Рудић, директор Историјског института
Srđan Rudić, Ph.D, Director of the Institute of History

* * *

Архимандрит Тихон (Ракићевић)
АСКЕТСКО ПОУЧЕНИЈЕ И СРПСКЕ ВЛАДАРСКЕ ИДЕЈЕ У ТРОДЕЛНОМ
ПРВОМ СЛОВУ КТИТОРСКОГ ЖИТИЈА СТУДЕНИЧКОГ ТИПИКА
Archimandrite Tihon (Rakićević)
ASCETIC TEACHING AND SERBIAN RULING IDEAS IN THE TRIPARTITE
KTETOR'S LIFE AS PREFACE TO THE STUDENICA TYPIKON

Мирјана Живојиновић
ВЕЛИКИ ЖУПАН СТЕФАН НЕМАЊИЋ – МЕТОХ У ХВОСНУ
Mirjana Živojinović
GRAND ŽUPAN STEFAN NEMANJIĆ – METOCHION IN HVOSNO

Миодраг Марковић
О ПОЈЕДИНОСТИМА КРУНИСАЊА СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ 1217. ГОДИНЕ
Miodrag Marković
ABOUT THE CORONATION OF STEFAN THE FIRST-CROWNED IN 1217

Пауза – Break

Четвртак, 22. новембар 2018, 15.00 сати

Сала 2 САНУ

Thursday, November 22th, 3.00 p.m.

SASA, Hall 2

ПРВА СЕДНИЦА – FIRST SESSION

Председавајући: Атила Барањи, Вујадин Иванишевић

Chairman: Attila Bárány, Vujadin Ivanišević

Предраг Коматина

**ЖИТИЈЕ СВ. СИМЕОНА ОД СТЕФАНА НЕМАЊИЋА КАО ИЗВОР
ЗА ХРОНОЛОГИЈУ ПРОМЕНА НА ВЕЛИКОЖУПАНСКОМ ПРЕСТОЛУ**

Predrag Komatina

THE LIFE OF ST SIMEON BY STEFAN NEMANJIĆ AS THE SOURCE OF THE
CHRONOLOGY OF CHANGES ON GRAND ŽUPAN'S THRONE

Ивана Коматина

**И ОБНОВИ СВОЈУ ДЕДОВИНУ И БОЉЕ ЈЕ УТВРДИ – СТЕФАН НЕМАЊА
И СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ И УОБЛИЧАВАЊЕ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ**

Ivana Komatina

AND THUS HE RESTORED AND CONSOLIDATED HIS FATHERLAND – STEFAN NEMANJA
AND STEFAN THE FIRST-CROWNED AND SHAPING OF SERBIAN STATEHOOD

Небојша Порчић

ВУКАН НЕМАЊИЋ – КРУНИСАНИ И МИРОПОМАЗАНИ КРАЉ?

Nebojša Porčić

VUKAN NEMANJIĆ – A CROWNED AND ANOINTED KING?

Ђорђе Бубало

ЈОШ ЈЕДНОМ О ГОДИНИ СМРТИ КРАЉА СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Đorđe Bubalo

ONCE MORE ABOUT THE YEAR OF DEATH OF KING STEFAN THE FIRST-CROWNED

Милош Ивановић

ВЛАСТЕЛА У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Miloš Ivanović

THE NOBILITY DURING THE RULE OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

Пауза – Break

Срђан Пириватрић

**БРАК СТЕФАНА НЕМАЊИЋА И ЕВДОКИЈЕ АНЂЕО КОМНИН.
ХРОНОЛОГИЈА И ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ УГОВАРАЊА И РАСКИДАЊА
ЈЕДНОГ ДИНАСТИЧКОГ САВЕЗА**

Srđan Pirivatrić

MARRIAGE BETWEEN STEFAN NEMANJIĆ AND EUDOKIA ANGELOS KOMNENE.
THE CHRONOLOGY AND HISTORICAL CONTEXT OF NEGOTIATION AND
TERMINATION OF A DYNASTIC ALLIANCE

Бојан Миљковић

НЕПОЗНАТА КЋИ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Bojan Miljković

UNKNOWN DAUGHTER OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

Радивој Радић

ЈЕДАН ЗАНеМАРЕНИ ПОМЕН СРБИЈЕ И НИША ИЗ XIII ВЕКА

Radivoj Radić

A NEGLECTED MENTION OF SERBIA AND NIŠ FROM THE 13TH CENTURY

Влада Станковић

СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ И НОВИ ВИЗАНТИЈСКИ СВЕТ ПОСЛЕ 1204.

Vlada Stanković

STEFAN THE FIRST-CROWNED AND THE NEW BYZANTINE WORLD AFTER 1204.

Ivelin A. Ivanov

**BULGARIAN HISTORIOGRAPHY ON THE MILITARY CAMPAIGN AGAINST SERBIA
IN 1214: A RECONSIDERATION**

Ивелин А. Иванов

БУГАРСКА ИСТОРИОГРАФИЈА О ВОЈНОМ ПОХОДУ НА СРБИЈУ 1214. ГОДИНЕ:
ПРЕИСПИТИВАЊЕ

Дискусија – Discussion

Петак, 23. новембар 2018, 9.00 сати

Сала 2 САНУ

Friday, November 23th, 9.00 a.m.

SASA, Hall 2

ДРУГА СЕДНИЦА – SECOND SESSION

Председавајући: Ивелин А. Иванов, Невен Исаиловић

Chairman: Ivelin A. Ivanov, Neven Isailović

Tamás Körmendi

THE STRUGGLE BETWEEN KING EMERIC OF HUNGARY AND HIS BROTHER ANDREW IN DALMATIA AND CROATIA BETWEEN 1197 AND 1203

Тамаш Керменди

БОРБА МАЂАРСКОГ КРАЉА ЕМЕРИКА И ЊЕГОВОГ БРАТА АНДРИЈЕ
У ДАЛМАЦИЈИ И ХРВАТСКОЈ ИЗМЕЂУ 1197. И 1203.

Иван Мајнарић

**ПАПСТВО И ШИРЕ ИСТОЧНОЈАДРАНСКО ЗАЛЕЂЕ
У ПРВОЈ ЧЕТВРТИНИ XIII СТОЛЕЂА**

Ivan Majnarić

THE PAPACY AND THE WIDER EASTERN ADRIATIC HINTERLAND
IN THE FIRST QUARTER OF THE 13TH CENTURY

Alexandar Nikolov

**AGE OF CORONATIONS: BULGARIA AND SERBIA IN THE PAPAL POLICY
FROM THE END OF THE 12TH CENTURY TO THE MIDDLE OF THE 13TH CENTURY**

Александар Николов

ДОБА КРУНИСАЊА: БУГАРСКА И СРБИЈА У КОНТЕКСТУ ПАПСКЕ ПОЛИТИКЕ
ОД КРАЈА 12. ДО СРЕДИНЕ 13. ВЕКА

Giulia Barone

PAPACY AT THE TIME OF HONORIUS III

Ђулија Бароне

ПАПСТВО У ВРЕМЕ ХОНОРИЈА III

Attila Bárány

THE RELATIONS OF KING ANDREW II OF HUNGARY WITH THE BALKANS

Атила Барањи

ОДНОСИ МАЂАРСКОГ КРАЉА АНДРИЈЕ II СА БАЛКАНОМ

Пауза – Break

Gábor Barabás

A KING IN SLAVONIA. PRINCE COLOMAN AND THE SOUTH-WESTERN PART OF THE KINGDOM OF HUNGARY IN THE 1230s

Габор Барабаш

КРАЉ У СЛАВОНИЈИ. ПРИНЦ КОЛОМАН И ЈУГОЗАПАДНИ ДЕО КРАЉЕВИНЕ
МАЂАРСКЕ ТОКОМ ТРИДЕСЕТИХ ГОДИНА 13. ВЕКА

Márta Font

ROSTISLAV, DOMINUS DE MASCHO

Марта Фонт

РОСТИСЛАВ, *DOMINUS DE MASCHO*

Емир О. Филиповић

ПРИЈЕСТОЛ МОЈИХ ПРАРОДИТЕЉА, ГОСПОДЕ СРПСКЕ...

ПРЕНОШЕЊЕ, ОБНАВЉАЊЕ ИЛИ СТВАРАЊЕ КРАЉЕВСТВА У БОСНИ 1377. ГОДИНЕ

Emir O. Filipović

THE THRONE OF MY FOREFATHERS, THE SERBIAN LORDS...

TRANSLATION, RESTORATION OR CREATION OF THE KINGDOM IN BOSNIA IN 1377

Марија Васиљевић

КРАЉ У СЕНЦИ АРХИЕПИСКОПА:

СТВАРАЊЕ ДРЖАВЕ У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ

Marija Vasiljević

KING IN THE SHADOW OF ARCHBISHOP:

CREATION OF STATE IN SERBIAN MEDIEVAL HISTORIOGRAPHY

Пауза – Break

Дискусија – Discussion

Петак, 23. новембар 2018, 15.00 сати

Сала 2 САНУ

Friday, November 23th, 3.00 p.m.

SASA, Hall 2

ТРЕЋА СЕДНИЦА – THIRD SESSION

Председавајући: Емир О. Филиповић, Милош Ивановић

Chairman: Emir O. Filipović, Miloš Ivanović

Јелена Глушац

УТИЦАЈ ЗАКОНОПРАВИЛА НА СТВАРАЊЕ СИМФОНИЧНОГ ОДНОСА ИЗМЕЂУ СРПСКЕ ДРЖАВЕ И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Jelena Glušac

THE IMPACT OF *ZAKONOPRAVILO* ON THE CREATION OF A SYMPHONIC RELATIONSHIP BETWEEN THE SERBIAN STATE AND THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH IN THE MIDDLE AGES

Срђан Шаркић

КРИВИЧНО-ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ У ЗАКОНОДАВСТВУ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Srđan Šarkiћ

CRIMINAL PROVISIONS IN LEGISLATION OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

Вујадин Иванишевић

НОВАЦ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ ПРВИХ НЕМАЊИЋА

Vujadin Ivanišević

COINAGE IN SERBIA AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS

Владета Петровић

УТВРЂЕЊА И ГРАДСКА НАСЕЉА У ДОБА ПРВИХ НЕМАЊИЋА

Vladeta Petrović

FORTIFICATIONS AND URBAN SETTLEMENTS AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS

Дејан Радичевић

ЕПИСКОПИЈЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ 1220. ГОДИНЕ У СВЕТЛУ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Dejan Radičević

EPISCOPAL SEATS OF THE SERBIAN CHURCH IN 1220 IN THE LIGHT OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH

Пауза – Break

Даница Поповић
РЕЛИКВИЈАРНИ ПРОГРАМ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРСКИХ РИЗНИЦА –
СРПСКИ ПРИСТУП У ДОБА ПРВИХ НЕМАЊИЋА

Danica Popović
RELIQUARY PROGRAMME OF MEDIEVAL RULERS' TREASURIES. SERBIAN
APPROACH AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS

Милош Живковић
НАЈСТАРИЈИ ЖИВОПИС МИЛЕШЕВЕ У СТИЛСКИМ ТОКОВИМА ВИЗАНТИЈСКЕ
УМЕТНОСТИ ПРВИХ ДЕЦЕНИЈА XIII ВЕКА

Miloš Živković
THE OLDEST FRESCO PAINTING OF MILEŠEVA IN STYLISTIC TRENDS OF BYZANTINE
ART IN THE FIRST DECADES OF THE 13TH CENTURY

Татјана Суботин-Голубовић
РУКОПИС РУСКЕ НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ F. П. I 68 –
НАЈСТАРИЈИ СРПСКИ ТРИОД (ПОЧЕТАК XIII ВЕКА)

Tatjana Subotin Golubović
MANUSCRIPT OF THE RUSSIAN NATIONAL LIBRARY F. П. I 68 –
THE OLDEST SERBIAN TRIODION (EARLY 13TH CENTURY)

Љиљана Јухас-Георгиевска
КРАЉ СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ У ВИЂЕЊУ СРПСКИХ ПИСАЦА XIII ВЕКА

Ljiljana Juhas Georgievska
KING STEFAN THE FIRST-CROWNED IN THE EYES OF 13TH-CENTURY SERBIAN WRITERS

Виктор Савић
ИЗ ЛЕКСИКЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Viktor Savić
FROM THE LEXIS OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

Д и с к у с и ј а – Discussion

З а в р ш н а р е ч – Conclusion

**Архимандрит Тихон (Ракићевић)
АСКЕТСКО ПОУЧЕНИЈЕ И СРПСКЕ ВЛАДАРСКЕ ИДЕЈЕ У ТРОДЕЛНОМ
ПРВОМ СЛОВУ КТИТОРСКОГ ЖИТИЈА СТУДЕНИЧКОГ ТИПИКА**

Унутар *Студеничког типика* налази се *Житије Светог Симеона*, и то као његово прво слово. Наша анализа показује да је према садржају ово житије подељено на три дела. Последњи део представља обрађену позајмицу из проповеди Теодора Студита у прву недељу Великог поста, која је у најстаријем српскословенском препису сачувана у Хиландарском рукопису бр. 387, који се зове „Поученија Теодора Студита“. Ова позајмица је постављена као сазрцатељна есхатолошка визија за студеничке монахе. Упоредивши оно што овој визији претходи код Светог Саве са оним што претходи одговарајућем месту код Студита може да се увиди да је Сава и овде за узор имао део Теодоровог текста, тачније, преузимао је његову форму. Код обојице постоји подела текста тако да се најпре излаже практични живот, затим следи поука како се речено има разумети и на крају есхатолошка визија. Али, док је код Студита практични део потпуно монашки, код Светог Саве као практични део написан је Немањин живот са свим изложеним подацима и са владарским идејама које га прожимају. Ово наводи на одређене закључке по питању Савиних размишљања у вези са смислом ктиторског житија унутар *Студеничког типика*.

**Archimandrite Tihon (Rakićević)
ASCETIC TEACHING AND SERBIAN RULING IDEAS IN THE TRIPARTITE
KTETOR'S LIFE AS PREFACE TO THE STUDENICA TYPIKON**

The Studenica Typikon contains *The Life of St Simeon*, as its preface. Our analysis shows that, in terms of its content, *The Life* is divided into three parts. The last part is an adjusted borrowing from the oration of Theodore the Studite on the First Week of the Great Lent, preserved in the oldest Serbian-Slavonic transcript as part of the Hilandar manuscript No 387, titled “The Teaching of Theodore the Studite”. This borrowing is given as a contemplative eschatological vision for Studenica monks. Comparing what precedes this vision in St Sava's writing with that preceding the analogous place in Studite's writing shows that Sava was inspired by a part of Theodore's text here as well, i.e. he took its form. Both of them divide the text so as to first present practical life, which is followed by a lesson about how to understand what has been said and finally an eschatological vision. However, while Studite's practical life is entirely monastic, presented as practical life in St Sava's writing is the life of Nemanja, with all information and the ruling ideas pervading it. This helps us draw conclusions about Sava's thoughts in regard to the meaning of the ktetor's life in *The Studenica Typikon*.

Мирјана Живојиновић ВЕЛИКИ ЖУПАН СТЕФАН НЕМАЊИЋ – МЕТОХ У ХВОСНУ

Властелинство манастира Хиландара у Србији почело се стварати већ приликом оснивања манастира 1198. године – прилагањима његових оснивача, најпре монаха Симеона, а потом великог жупана Стефана Немањића. Нашу пажњу су привукла бројна села у области Хвосна, која је Хиландару даровао велики жупан Стефан Немањић. Основни извор о томе је оснивачка повеља за Хиландар, којом је Стефан, у првим годинама 13. века, потврдио учињена даровања. Из редоследа на листи дарованих села, забележених по имену, јасно се види да су у питању била два, у неком временском размаку, учињена прилога. Првим су дата села у подручју леве обале Белог Дрима, осим села Крушево за које претпостављамо да се простирало са обе стране поменутог реке. Списак тих, најпре дарованих села завршава се спомињањем дате половине села у Зети. Потом следи, по нашем мишљењу, други учињени прилог исказан речима „И после овога придодах“, који се састојао се од два, по свој прилици, суседна села у подручју десне обале Белог Дрима. У раду смо пратили пораст метоха у Хвосну, као и земљишне спорове које су Хиландарци водили са суседима свога метоха.

Mirjana Živojinović GRAND ŽUPAN STEFAN NEMANJIĆ – METOCHION IN HVOSNO

The estates of the Hilandar monastery in Serbia began to be formed already at the time of establishment of the monastery in 1198 – with contributions of its founders, monk Simeon and later grand župan Stefan Nemanjić. Our focus is placed on numerous villages in the Hvosno area, donated to Hilandar by grand župan Stefan Nemanjić. The main source is the founding charter for Hilandar, whereby Stefan confirmed the donations in the first years of the 13th century. The sequence in the list with donated villages recorded by name clearly shows that two contributions were made in a particular time span. The first was the donation of villages on the left bank of the Beli Drim river, apart from Kruševo which is assumed to have flanked both sides of the river. The list of these, first donated villages ends with the mention of the granted half of villages in Zeta. What follows is, in our opinion, the second contribution expressed in the following words: “After this I added”, consisting of two, most probably neighbouring villages in the area of the right bank of the Beli Drim. The paper analyses the increase in the number of metochions in Hvosno and land disputes led by the Hilandar brethren with the neighbours of their metochion.

Миодраг Марковић О ПОЈЕДИНОСТИМА КРУНИСАЊА СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ 1217. ГОДИНЕ

У раду се изнова претресају сви извори који непосредно или посредно дају податке о крунисању српског великог жупана Стефана Немањића круном добијеном од римског папе Хонорија III. На основу тих података расправља се о датуму, месту и обреду поменутог крунисања српског владара.

Miodrag Marković ABOUT THE CORONATION OF STEFAN THE FIRST–CROWNED IN 1217

The paper re-examines all sources which provide direct or indirect data about the coronation of Serbian grand župan Stefan Nemanjić with the crown received from Roman Pope Honorius III. Based on this information, the date, place and ceremony of the coronation of the Serbian ruler are discussed.

Предраг Коматина
ЖИТИЈЕ СВ. СИМЕОНА ОД СТЕФАНА НЕМАЊИЋА КАО ИЗВОР ЗА
ХРОНОЛОГИЈУ ПРОМЕНА НА ВЕЛИКОЖУПАНСКОМ ПРЕСТОЛУ

Житије Светог Симеона од његовог сина Стефана Немањића – првовенчаног краља, састављено средином друге деценије XIII века, први је потпунији историографски спис српског средњовековља. Уводне главе тог списка, у којима се описује први део Немањиног живота, пре него што је постао српски владар 1166. године, представљале би, у том смислу, неку врсту српске *археологије*, најраније забележене историје у српским изворима. Ни у тим одељцима Стефан не доноси прецизне хронолошке податке, али ипак одређене догађаје из Немањиног ранијег живота смешта у релативне хронолошке оквире према његовим узрастима. Пошто су средњовековна схватања о „седам узраста човека” и њихово трајање добро познати, онда се и ти догађаји могу сместити у одређенији временски оквир. Када се тако постављени посматрају у контексту из других извора познатих догађаја из српске историје прве половине XII века, као и Немањиног највероватнијег места у родословном стаблу великожупанске династије, може се доћи до неких нових закључака о смењивању на месту великих жупана и о начелима наслеђивања престола.

Predrag Komatina
THE LIFE OF ST SIMEON BY STEFAN NEMANJIĆ AS THE SOURCE OF THE
CHRONOLOGY OF CHANGES ON GRAND ŽUPAN'S THRONE

The Life of St Simeon by his son Stefan Nemanjić the First-Crowned, compiled in the middle of the second decade of the 13th century, is the first more complete historiographical manuscript of the Serbian Middle Ages. Its introductory chapters which describe the first half of Nemanja's life, before he became Serbian ruler in 1166, can be considered a type of Serbian *archaeology*, the earliest recorded history in Serbian sources. Stefan does not give precise chronological data in those chapters either, but still places some events from Nemanja's earlier life into relative chronological frameworks according to his age. As the medieval understanding of "the seven ages of man" and their duration is well known, these events can be placed in a more definite time framework. When they are observed, defined in such way, in the context of other sources of known events from Serbian history of the first half of the 12th century, and Nemanja's most probable position in the genealogy of the grand župan's dynasty, it is possible to draw new conclusions about shifts on the grand župan's throne and the principles of inheriting the throne.

Ивана Коматина
И ОБНОВИ СВОЈУ ДЕДОВИНУ И БОЉЕ ЈЕ УТВРДИ – СТЕФАН НЕМАЊА И
СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ И УОБЛИЧАВАЊЕ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ

У раду се прати територијални развој српске државе, који је, како се закључује, условљен географим простором. Значајне кораке ка стицању самосталности од Византијског царства начинио је велики жупан Стефан Немања. Након што је обновио дедовину, Немања је проширио границе српске државе ка југу и југоистоку, на простор где је већ био присутан српски ентитет. Српска држава постаје значајан чинилац отпора политичком упливу Византијског царства на Балкан. Међутим, највећи део новоосвојених територија Немања је, након пораза у бици на Морави, морао да врати Царству. Пут ка самосталности наставио је његов син Стефан, који иако посматран као део византијског царског икоса, будући да је био царски зет, заједно са братом Савом успева, кроз политичку, ратну и дипломатску борбу, да уобличи српску државност – односно да осигура самосталност српске државе и цркве

Ivana Komatina

AND THUS HE RESTORED AND CONSOLIDATED HIS FATHERLAND – STEFAN NEMANJA AND STEFAN THE FIRST-CROWNED AND SHAPING OF SERBIAN STATEHOOD

The paper elaborates on the territorial development of the Serbian state, considered to be conditioned by the geographic area. Grand župan Stefan Nemanja made significant steps towards gaining independence from the Byzantine Empire. After restoring his fatherland, Nemanja expanded the boundaries of the Serbian state towards the south and south-east, to the area where the Serbian people already lived. The Serbian state became an important factor of resistance to the political influence of the Byzantine Empire in the Balkans. However, suffering a defeat at the Battle of Morava, Nemanja had to return the bulk of the newly conquered territories to the Empire. His son Stefan continued on the path towards independence. Although perceived as part of the Byzantine imperial *oikos* given that he was the Emperor's son-in-law, Stefan, together with his brother Sava, managed to shape Serbian statehood – through a political, military and diplomatic struggle, i.e. to ensure the independence of the Serbian state and Church.

Небојша Порчић

ВУКАН НЕМАЊИЋ – КРУНИСАНИ И МИРОПОМАЗАНИ КРАЉ?

Личност Вукана Немањића, брата и супарника првог немањићког краља Стефана, привлачи у новије време појачану пажњу истраживача, што је довело до потпунијег сагледавања историјског значаја и домета његове делатности. Ипак, и у тим разматрањима опстаје мишљење да је његово краљевско звање представљало политички опортуно присвајање титулатуре ранијих владара Дукље, територије која је чинила језгро његових поседа, при чему тај чин није био пропраћен одговарајућом формалном радњом – краљевским крунисањем. У овом саопштењу скреће се пажња на могућност другачијег читања једног дела Вукановог писма папи Инокентију III, из којег би следило да је Вукан у склопу својих контаката са папством ипак формално крунисан, па и миропомазан. Та могућност се потом разматра у контексту расположивих сазнања о Вукановој и папској политици тог времена, нарочито с обзиром на друге, временски блиске, примере владара који су у спрези с папством понели краљевску титулу.

Nebojša Porčić

VUKAN NEMANJIĆ – A CROWNED AND ANOINTED KING?

The personality of Vukan Nemanjić, the brother and opponent of Stefan, the first king of the Nemanjić dynasty, has recently been in a particular focus of researchers, which helped more thoroughly examine the historical importance and results of his activity. However, what still pervades such research is the view that Vukan's royal title was the result of a politically opportune appropriation of the titlature of earlier rulers of Duklja, the territory making up the core of his estates, whilst this act was not accompanied with the appropriate formal action – royal coronation. This paper draws attention to the potential different reading of one part of Vukan's letter to Pope Innocent III, which suggests that Vukan was formally crowned and anointed in his contacts with the papacy. This possibility is examined in the context of available information about Vukan's and papal policy of the time, particularly given other close-in-time examples of rulers who obtained royal titles in conjunction with the papacy.

Ђорђе Бубало

ЈОШ ЈЕДНОМ О ГОДИНИ СМРТИ КРАЉА СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

У историјској науци се усталила, као чињеница, тврдња да је краљ Стефан Првовенчани умро 1227. или 1228. године, на основу аргументације коју је још 1879. изнео Љубомир Ковачевић. Време смрти Стефана Првовенчаног одређује се комбинацијом хронолошких података повеље коју је краљ Радослав издао Дубровнику непосредно након свргавања с престола 1233/34. и Житија краља Уроша од архиепископа Данила II, где стоји да је Радослав владао шест година: $1233/34 - 6 = 1227/28$. Повод да се преиспита општеприхваћена хронологија Стефанове смрти јесте сазнање да Данилова хронологија није поуздана јер он бележи, у истом житију, да је Владислав владао седам година, што не одговара граничним годинама његове владавине (6742–6751, тј. 1233/34–1242/43). Осим тога, неправедно су запостављени хронолошки подаци српских летописа, у којима стоји да је Радослав постао краљ 6732. године (1223/24) и да је владао 11 година. У раду ће бити реинтерпретирани и догађаји након Стефанове смрти, пре свега прво Савино ходочашће у Свету земљу, чија хронологија не само да се одређује у односу на 1227/8. већ, у повратном смеру, служи као потврда предложеној години Стефанове смрти. Поред осталог, у раду ће покушати да се одговори на питање да ли се познате појединости Савиног пута на исток могу ускладити с могућношћу ранијег датирања Стефанове смрти.

Ђорђе Бубало

ONCE MORE ABOUT THE YEAR OF DEATH OF KING STEFAN THE FIRST-CROWNED

The claim that king Stefan the First-Crowned died in 1227 or 1228 is assumed by historical science as a definitive fact, based on the arguments presented by Ljubomir Kovačević back in 1879. The time of death of Stefan the First-Crowned is determined by a combination of chronological data from the charter issued by king Radoslav to Dubrovnik immediately after his deposal in 1233/34 and *The Life of King Uroš* written by archbishop Danilo II, which reads that Radoslav ruled for six years: $1233/34 - 6 = 1227/28$. The reason for re-examining the generally accepted chronology of Stefan's death is the knowledge that Danilo's chronology is not reliable as he notes in the same *Life* that Vladislav ruled for seven years, which does not correspond to the years of his rule (6742–6751, i.e. 1233/34–1242/43). Apart from this, chronological data from Serbian chronicles have been unjustly neglected – they read that Radoslav became king in 6732 (1223/24) and ruled for 11 years. The paper also reinterprets the events after Stefan's death, primarily Sava's first pilgrimage to the Holy Land, whose chronology is not only determined relative to 1227/8, but also, in the opposite direction, serves as the confirmation of the proposed year of Stefan's death. In addition, the paper attempts to answer the question whether the known particulars of Sava's journey to the east can be adjusted with the possibility of earlier dating of Stefan's death.

Милош Ивановић

ВЛАСТЕЛА У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Први значајни подаци о властеоском слоју у средњовековној српској држави односе се на период владавине Стефана Првовенчаног (1196–1228). Процес његовог формирања по свој прилици окончан је до почетка XIII века. Јасно се може закључити да је основна дужност властеле било вршење војне службе на коњу у корист владара и да се по томе одвајала од осталог дела становништва. Потребно је назначити да се у време Стефанове владавине посебно наводи

војници као групација, али је очито да су они заједно са властелом суштински сачињавали један друштвени ред. Такође, може се приметити да је зависно становништво у ово време већ било везано за земљу, што је омогућавало довољно прихода властели да обавља своју примарну дужност. Забележено је и њено учешће на државним саборима, путем којих је она испуњавала обавезу и право да саветује владара. Судећи по Теодосијевом исказу, Стефан Немањић се тек крунисањем за краља издвојио у односу на властелу. Није поуздано познато колико је у ово време елитни слој утицао на смер владареве политике. Његово јачање је, чини се био један од фактора који је омогућавао стабилност српској држави током раздобља које је предмет анализе у овом раду.

Miloš Ivanović

THE NOBILITY DURING THE RULE OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

The first important data about the nobility in the medieval Serbian state concern the period of rule of Stefan the First-Crowned (1196–1228). The process of its formation ended most probably until the start of the 13th century. It can be clearly concluded that the main duty of the nobility was to discharge military service on horses in favour of the ruler, which set them apart from the rest of the population. It should be noted that *soldiers* as a group were separately designated during Stefan's rule, but it is obvious that they, together with the nobility, practically made up a single social order. In addition, the dependent population of the time was already tied to the land, which enabled the nobility to have sufficient revenues to perform their primary duty. They also participated in state councils, thereby fulfilling the obligation and right to counsel the ruler. Judging by Teodosije's statement, it was only after his coronation that Stefan Nemanjić set himself apart from the nobility. It is not reliably known to what extent the elite stratum impacted the direction of ruler's politics at the time. It seems that its strengthening was one of the factors underpinning the stability of the Serbian state during the period analysed by the paper.

Срђан Пириватрић

БРАК СТЕФАНА НЕМАЊИЋА И ЕВДОКИЈЕ АНЂЕО КОМНИН. ХРОНОЛОГИЈА И ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ УГОВАРАЊА И РАСКИДАЊА ЈЕДНОГ ДИНАСТИЧКОГ САВЕЗА

За приступ хронолошким питањима у вези са браковима уопште, укључујући и политичке какав је био брак Стефана Немањића и Евдокије Анђео, важно је узети у обзир начелну разлику између уговарања брака, веридбе и венчања. Споменуто начелно запажање од посебне је користи најпре за утврђивање свих појединачних етапа у склапању брака Стефана и Евдокије, а затим и за одређивање њихове хронологије, најзад и за разумевање историјског контекста у којем су се догодиле. Насупрот томе, неразликовање брачног договора, као чисто дипломатског чина, затим веридбе и потом венчања, било је у модерној историографији управо у случају брака Стефана и Евдокије, узрок повремених конфузија у решавању хронолошких питања и разумевању његовог историјског контекста. Такође, у саопштењу ће бити размотрена хронологија и могући разлози за раскидање брака, у контексту измењених историјских околности на почетку Четвртог крсташког рата.

Srđan Pirivatrić

MARRIAGE BETWEEN STEFAN NEMANJIĆ AND EUDOKIA ANGELOS KOMNENE. THE CHRONOLOGY AND HISTORICAL CONTEXT OF NEGOTIATION AND TERMINATION OF A DYNASTIC ALLIANCE

A general difference between marriage negotiations, engagement and marriage must be taken into account when examining chronological issues concerning marriages in general, including political, as was the marriage between Stefan Nemanja and Eudokia Angelos. This general observation is particularly useful first for determining all individual stages in conclusion of the marriage between Stefan and Eudokia and the chronology of these stages, and finally for understanding their historical context. Conversely, non-differentiation between a marital agreement, as a purely diplomatic act, and an engagement and finally marriage was in modern historiography – in the case of the marriage between Stefan and Eudokia – the cause of occasional confusions in resolving chronological issues and understanding their historical context. The paper also examines the chronology and possible reasons for marriage termination, in the context of changed historical circumstances at the onset of the Fourth Crusade.

Бојан Миљковић

НЕПОЗНАТА КЋИ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

У првој зони на северном зиду сопоћанске унутрашње припрате, лево од врата која воде у параклис Светог Стефана, изнад саркофага прве српске краљице из династије Немањића, Ане, стоји фреска која приказује њено опело. Да је реч о опелу у цркви сведочи фигура архијереја са кадионицом у десној руци, као и архитектонска кулиса иза ожалашћеног скупа која симболише унутрашњост цркве са три полукружне апсиде. Од личности које су биле на овом догађају, без сумње, препознају се Анин син, краљ Стефан Урош I и његови синови Драгутин и Милутин. У зависности од датовања живописа, за лик архијереја се тврдило да је краљев старији брат, архиепископ Сава II, одани пријатељ Јоаникије I или локални рашки епископ. Различито су идентификоване две женске особе, једна у првом плану која клечи пред одром краљице-мајке и друга са отвореном круном на глави, иза краљевих голобрадих синова, као мајка и ћерка, тј. краљица Јелена и Брњача. Иза својих синова, са круном која је истоветна оној коју носи на наспрамном јужном зиду припрате, насликана је, свакако, краљица Јелена. За клечећи лик у првом плану може се тврдити да представља именом непознату кћер покојнице и првовенчаног српског краља, о којој нема спомена у писаним историјским изворима.

Bojan Miljković

UNKNOWN DAUGHTER OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

In the first zone of northern wall of the Sopoćani inner narthex, left to the door leading to the parekklesion of St Stephen, above the sarcophagus of the first Serbian queen of Nemanjid dynasty, Anna, there is a fresco depicting her funeral service. The fact that it was a funeral service in the church is attested by the figure of archpriest with a censer in his right hand, and the architectural background, behind the mournful gathering, which symbolises the interior of church with three semicircular apses. Among the attending persons, Anna's son, the king Stefan Uroš I and his sons Dragutin and Milutin, can be unambiguously recognised. Depending on dating of the fresco, the archpriest was claimed to be the king's older brother, archbishop Sava II, his faithful friend Joanikije I or a local bishop of Raška. Two

female persons have been differently identified – the one in the foreground kneeling before the deathbed of the queen-mother and the other with crown on her head behind the king’s beardless sons – as the mother and daughter, i.e. queen Jelena and Brnjača. Painted behind her sons, with a crown identical to the one she carries on the opposite southern wall of the narthex, is doubtless queen Jelena. The kneeling figure in the foreground can be claimed to be the daughter of the late queen and the first-crowned Serbian king, who is unknown by name and is not mentioned in written historical sources.

Радивој Радић

ЈЕДАН ЗАНЕМАРЕНИ ПОМЕН СРБИЈЕ И НИША ИЗ XIII ВЕКА

Један од најважнијих извора за историју Италије XIII столећа, а у мањој мери и оновремене Француске, јесте *Хроника* која је изашла из пера италијанског фрањевца Салимбена де Адама (1221–после 1287). Он је рођен у Парми у угледној и богатој породици и у раној младости је стекао врло солидно образовање. У узрасту од шеснаест година приступио је реду фрањеваца, а касније је много путовао по Италији и Француској. Пред крај живота је саставио *Хронику*, која обухвата период од 1168. до 1287. године. Док се за старије раздобље углавном ослањао на хронику Сикарда од Кремоне, највећи део свог дела написао је на основу свог богатог искуства, па су за *Хронику* карактеристични многобројни, често потпуно лични екскурси. Писана живахним стилем, Салимбенова *Хроника* даје обиље података за средњовековну политичку и културну историју. Може се рећи да је као писац заступао умерено папско гледиште. У почетним поглављима *Хронике* осврнуо се и на ток Трећег крсташког рата и у сажетом облику описао је пролазак немачког цара Фридриха I Барбаросе кроз Србију и долазак у Ниш. Ови подаци, истина врло сумарни и фрагментарни, остали су занемарени у досадашњој српској историографији.

Radivoj Radić

A NEGLECTED MENTION OF SERBIA AND NIŠ FROM THE 13TH CENTURY

One of the most important sources for the history of 13th-century Italy, as well as France to an extent, is *The Chronicle* by Italian Franciscan Salimbene de Adam (1221 – after 1287). Salimbene was born in Parma in a reputable and wealthy family, and gained very good education in his early youth. Aged 16, he joined the Franciscan order and later travelled a lot around Italy and France. By the end of his life, he compiled *The Chronicle*, covering the period from 1168 to 1287. While relying mainly on the Chronicle by Sicardus of Cremona for the older period, he wrote the major part of his work based on his extensive experience, which is why *The Chronicle* is replete with numerous, often entirely personal excursions. Written in a lively style, Salimbene’s *Chronicle* contains a multitude of data on medieval political and cultural history. It is possible to say that he, as the writer, espoused a moderate papal stance. In the initial chapters of *The Chronicle*, he also dwells on the course of the Third Crusade, giving a succinct description of the passage of German Emperor Frederick I Barbarossa through Serbia and his arrival in Niš. These data, though very concise and fragmentary, have remained neglected in hitherto Serbian historiography.

Влада Станковић
СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ И НОВИ ВИЗАНТИЈСКИ СВЕТ ПОСЛЕ 1204.

У тренутку када је крајем XIII века Георгије Акрополит директно, али нетачно, навео у својој *Историји* да је трећа кћерка цара Алексија III, Анђела, била удата за српског *краља* Стефана, Србија је била стабилан, политички и религијски заокружен и признат ентитет, с добро утемељеном црквеном аутокефалијом и владарима чије су краљевске титуле признавали и Византијци и западњаци. Међутим, током политичких немира који су уследили након катастрофе 1204. године, није било пуно знакова који су указивали на могућност да ће Стефан Немањић однети преимућство у својој породици, а камоли да ће постати један од најмоћнијих владара и највештијих политичких актера у дубоко фрагментисаном свету југоисточне Европе након 1204. године. У раду пратимо политичке кораке Стефана Немањића према новом византијском свету и кретања унутар тог света након пропасти Царства, при чему су Стефанове промене политике истакнуте његовом упорношћу да закључи нове, корисније савезе. Такође пратимо постепено, али стално јачање Стефановог положаја међу другим владарима у разгранатој владарској породици, која је доминирала и византијским Истоком у Никеји и византијским Западом у Епиру.

Vlada Stanković
STEFAN THE FIRST-CROWNED AND THE NEW BYZANTINE WORLD AFTER 1204.

By the time George Akropolites stated in the late thirteenth century flatly but incorrectly in his *History* that Emperor Alexios III Angelos' third daughter Eudokia was married to Serbian *king* Stephen, Serbia was a stable, politically and religiously rounded and recognizable polity, with well established church autocephaly and the rulers whose royal title was recognized by the Byzantines and the westerners alike. But during the political upheaval in the wake of the catastrophe of 1204, few signs pointed to the possibility of Stephen Nemanjić succeeding in prevailing within his own family, let alone becoming one of the most powerful ruler and among the most skillful political actors of the deeply fragmented world of the post-1204 southeastern Europe. This paper traces Stephen Nemanjić's political moves toward and movements within the new Byzantine world after the destruction of the Empire, his shifting policies underscored by the persistence to broker new, more useful alliances, and Stephen's gradual but constant strengthening among his peers in the ramified ruling family that dominated both the Byzantine East in Nicaea and the Byzantine West in Epirus.

Ivelin A. Ivanov
BULGARIAN HISTORIOGRAPHY ON THE MILITARY CAMPAIGN
AGAINST SERBIA IN 1214: A RECONSIDERATION

Bulgarian-Serbian relations at the beginning of the 13th c. is not among the leading topics in Bulgarian historiography. Rather, the bilateral relations in the 9th-10th c., during the period of the re-establishment of the Bulgarian tsardom at the end of the 12th c., as well as Bulgarian-Serbian relations in the XIV c. are much more discussed by Bulgarian historians. Concerning the political and military conflicts between Bulgarians and Serbs in the Middle Ages, the accent here is about the wars under the rule of Boris I (852-889), Simeon the Great (893-927), and the treaty of Tsar Michael II Assen with the Republic of Dubrovnik against Serbia from 1253. In the opposite, this article is aimed at the Bulgarian-Serbian conflict of 1214, which is definitely not among the popular and discussed problems in Bulgarian historiography.

Moreover, it is related to the rule of Tsar Boril (1207-1218), traditionally regarded as a weak and unsuccessful ruler. The author Ivelin Ivanov summarizes the positions on this conflict among the most prominent Bulgarian mediaevalists in several aspects: the reasons and the cause of the conflict, the course of the campaigns of 1214 and 1215, and its consequences. In conclusion, the author formulated several major trends in the positions of Bulgarian historians on the issue in question, stressing that the conflict and the campaigns of 1214 and 1215 require further and deeper analytical research.

Ивелин А. Иванов
БУГАРСКА ИСТОРИОГРАФИЈА О ВОЈНОМ ПОХОДУ
НА СРБИЈУ 1214. ГОДИНЕ: ПРЕИСПИТИВАЊЕ

Бугарско-српски односи с почетка 13. века не спадају у водеће теме бугарске историографије. Бугарски историчари посвећују знатно више пажње билатералним односима у 9. и 10. веку, затим током поновног успостављања Бугарског царства крајем 12. века, као и у 14. веку. У вези с политичким и војним сукобима између Бугара и Срба у средњем веку, акценат је стављен на ратове током владавине Бориса I (852–889) и Симеона Великог (893–927), као и на споразум цара Михајла II Асена с Дубровачком републиком против Србије 1253. године.

Рад се бави бугарско-српским сукобом 1214. године, који свакако није један од популарних проблема који се разматрају у бугарској историографији. Наиме, реч је о владавини цара Борила (1207–1218), који се обично сматра slabим и неуспешним владаром. Аутор сумира гледишта на тај сукоб међу најеминентнијим бугарским медијевелистима са неколико позиција – преиспитује разлоге и повод сукоба, ток похода 1214. и 1215. године и њихове последице. У закључку, аутор формулише неколико главних струја о овом питању међу бугарским историчарима, истичући да је потребно спровести додатно и свеобухватније аналитичко истраживање питања сукоба и похода 1214. и 1215. године.

Tamás Körmendi
THE STRUGGLE BETWEEN KING EMERIC OF HUNGARY AND HIS BROTHER
ANDREW IN DALMATIA AND CROATIA BETWEEN 1197–1203

When king Béla III of Hungary died in 1196 it was his elder brother Emeric who inherited the throne, while – as far as we know from the not quite trustworthy account of the *Chronica regia Coloniensis* – to the younger Andrew had been left an abundance of possessions and treasures with the obligation to complete his father's oath and lead a crusade to the Holy Land. Historians thus almost unanimously suppose that Andrew, who called himself *dux* in his charters from 1197, had become prince of Dalmatia and Croatia by royal will: either by the testament of his father Béla III or to the order of his brother Emeric. A fierce struggle began between the two brothers, who were affronting each other at least three times between 1197 and 1203.

In our paper we aim to demonstrate that the account that one can draw from the narrative parts of the contemporary Dalmatian charters about the events of this perturbed period of the Árpádián kingdom of Hungary and especially of Croatia and the neighbouring lands of the Northern Balkans is not in every detail compatible with the story as told by the aforementioned *Chronica regia Coloniensis* and other narrative sources, the authors of which either clearly had the intention to change the historical narrative for political reasons or simply had not enough relevant information. We try to demonstrate that Andrews's claim for power on the Adriatic coast was most likely based just on his own ambitions than on any royal grant, and that his so-called principality was not an integral part of the Hungarian kingdom, but much more a stone in Emeric's shoe which meant a huge and constant problem in the king's inner and outer politics as well.

Тамаш Керменди
БОРБА МАЂАРСКОГ КРАЉА ЕМЕРИКА И ЊЕГОВОГ БРАТА АНДРИЈЕ
У ДАЛМАЦИЈИ И ХРВАТскоЈ ИЗМЕЂУ 1197. И 1203.

Након смрти мађарског краља Беле III 1196. године, његов старији брат Емерик наследио је престо иако је, судећи према не толико поузданој Краљевској хроници Келна (*Chronica regia Coloniensis*), млађем брату Андрији припао значајан удео посета и блага, уз обавезу да испуни заклетву свог оца и поведе крсташки рат у Свету земљу. Историчари стога готово једногласно претпостављају да је Андрија, који је себе називао херцегом (*dux*) у повељама из 1197. године, постао принц Далмације и Хрватске краљевском вољом – на основу тестаментa његовог оца Беле III или на налог његовог брата Емерика. Између двојице браће почела је жестока борба, с најмање три сукоба између 1197. и 1203. године.

У раду настојимо да докажемо да тврдње из наративног дела савремених далматинских повеља о догађајима који су се десили током тог бурног периода Краљевине Арпадовића у Мађарској, а нарочито у Хрватској и суседним земљама северног Балкана, нису у пуној сагласности са причом из поменуте Краљевске хронике Келна и других наративних извора, чији су аутори очигледно имали намеру да измене историјски наратив из политичких разлога или једноставно нису имали довољно релевантних информација. Покушаћемо да укажемо на то да је Андријино настојање да стекне превласт на јадранској обали највероватније било засновано само на његовим амбицијама, а не на краљевском одобрењу, те да његова тзв. покрајина није била саставни део Краљевине Мађарске, већ пре свега камен у Емериковој ципели, што је значило велики и стални проблем у краљевој унутрашњој и спољашњој политици.

Иван Мајнарић
ПАПСТВО И ШИРЕ ИСТОЧНОЈАДРАНСКО ЗАЛЕЂЕ У ПРВОЈ ЧЕТВРТИНИ XIII СТОЛЕЂА

У првој четвртини XIII столећа, развојем интелектуалних и тренутних политичких прилика, положај папства се налазио на зениту средњовековног доба. Пропашћу Византије, те у складу са разрадом средишњих концепата о улози папе у екумени – понајбоље срочених у синтагми *plenitudo potestatis* – интензивирала се папска „источна политика“. Премда су папе били активно укључени у прилике југоисточне Еуропе у другој половини XII столећа, онде се тек у посткомненско доба формирају подручја власти појединих владара који папинству постају вредни пажње. У променљивим политичким приликама папство је те владаре, на основу концепта *plenitudo potestatis*, настојало да стави у службу Римске курије. У излагању ће се пратити однос папства према источнојадранском подручју и његовом ширем залеђу у првој четвртини XIII столећа. Притом ће се пажња сасвим посветити средњовековним српским владарима што је на крају резултирало и чином крунисања Стефана Немањића.

Ivan Majnarić
THE PAPACY AND THE WIDER EASTERN ADRIATIC HINTERLAND IN THE FIRST
QUARTER OF THE 13TH CENTURY

Due to the intellectual developments and a generally favourable European political situation during the late 12th century, the first quarter of the 13th century marked one of the peaks of medieval papacy's power. The fall of the Byzantine Empire and the formation of the idea of *plenitudo potestatis* – a concept central for understanding the role of the pope in the medieval world – intensified the

papal “eastern politics”. Although the popes’ active concern for the ecclesiastical situation in south-eastern Europe can be traced to the early middle ages, only in the post-Komnenian period did some local lordships emerge and become worthy of papal attention. The papacy tried to bring the rulers of such lordships closer to the Roman Curia by using the concept of *plenitudo potestatis* in accordance with their often shifting political allegiances. The paper will examine the papal politics towards the wider eastern Adriatic hinterland in the first quarter of 13th century, with a focus on the papacy’s connections with medieval Serbian rulers, which eventually resulted in the coronation of Stefan Nemanjić.

Alexandar Nikolov

AGE OF CORONATIONS: BULGARIA AND SERBIA IN THE PAPAL POLICY FROM THE END OF THE 12TH CENTURY TO THE MIDDLE OF THE 13TH CENTURY

The paper would attempt to put the coronation of Stephen the First Crowned in a broader international context regarding the main directions of the Papal policy in the first half of the 13th century. My special focus would be the policy of the Popes Innocent III (1198-1216) and Honorius III (1216-1227) towards Serbia and Bulgaria, but in the context of their broader initiatives, regarding coronations of European monarchs and the policy of Union between the Eastern and the Western Church, under the Roman Curia domination.

For example, one could remind here the recognition of Premysl I Ottakar in 1203 as King of Bohemia by Emperor Otto IV Welf and Pope Innocent III, the desire of King Peter II of Aragon to receive royal diadem from the Pope in 1204, the interference of Pope Innocent III in the conflict between Otto IV and Philip of Swabia for the Imperial election (normally Popes were performing the ultimate ceremony of coronation of the already elected Roman Kings as Emperors of the Holy Roman Empire) etc. An accent would be put on the specific pretensions of the Bulgarian ruler Kaloyan to be recognised as an Emperor instead of Rex, on the ground of an older existing (or invented) tradition, going back to the First Bulgarian Czarism.

Александар Николов

ДОБА КРУНИСАЊА: БУГАРСКА И СРБИЈА У КОНТЕКСТУ ПАПСКЕ ПОЛИТИКЕ ОД КРАЈА 12. ДО СРЕДИНЕ 13. ВЕКА

Циљ саопштења јесте да се крунисање Стефана Првовенчаног смести у шири међународни контекст с обзиром на главне правце папске политике у првој половини 13. века. Главно тежиште стављено је на политику папа Иноћентија III (1198–1216) и Хонорија III (1216–1227) у односу према Србији и Бугарској, али у контексту њихових свеобухватнијих иницијатива у вези с крунисањима европских монарха и политиком уније између источне и западне цркве, уз доминацију Римске курије.

На пример, потребно је поменути признавање Отакара I Пшемисла 1203. године за краља Бохемије, од стране цара Отона IV Велфа и папе Иноћентија III, затим жељу краља Петра II Арагонског да прими краљевску круну од папе 1204. године, као и мешање папе Иноћентија III у сукоб између Отона IV и Филипа Швапског око избора за цара (папе су обично обављали коначну церемонију крунисања већ изабраних римских краљева за царе Светог римског царства), итд. Акцент ће бити стављен на посебне претензије бугарског владара Калојана да буде признат за цара уместо за краља, на основу старије постојеће (или измишљене) традиције из периода Првог бугарског царства.

Giulia Barone **PAPACY AT THE TIME OF HONORIUS III**

The family origins and cultural formation of Cencius Canerarius are not known; he was certainly a trusted collaborator of Clemente III and Celestino III, who promoted him to the cardinalate. After the death of Innocent III (July 1216), during whose pontificate Cencius was little active, Cencius was elected pope assuming the name of Honorius III (1216–1227). Innocent III (July 1216), during whose pontificate Cencius was little active, was elected pope assuming the name of Honorius III (1216-1227). His action as pope focused on three problems: realization of the objectives of the Fourth Lateran Council, the Crusade, banned in 1213 by his predecessor, and definitive solution of the problems or relation with Frederick of Sicily who he crowned emperor in 1220.

Ђулија Бароне **ПАПСТВО У ВРЕМЕ ХОНОРИЈА III**

Породично порекло и културно формирање Ченча Савелија нису познати. Извесно је да је био веран сарадник Климента III и Целестина III, који су га произвели у чин кардинала. Након смрти Иноћентија III (јули 1216), током чијег је понтификата Савели био слабо активан, Савели бива постављен за папу под именом Хонорије III (1216–1227). Папа Хонорије III био је усредсређен на три питања: остварење циљева Четвртог латеранског сабора, Крсташки рат, који је његов претходник забранио 1213. године, и коначно решење проблема или односа с Фридрихом Сицилијанским којег је крунисао за цара 1220. године.

Attila Bárány **THE RELATIONS OF KING ANDREW II OF HUNGARY WITH THE BALKANS**

Much of the historical works examine King Andrew II of Hungary's foreign politics in the Balkans only through his overriding ambition to acquire the Latin imperial title. It is often stated that this was the reason why he went on a crusade in 1217. The paper examines whether the king really wanted to ascend the throne of the Latin Empire. There is no evidence that the ruler married Yolande de Courtenay because he wanted to ascend the Constantinople throne with the help of this trump card. Conversely, we will see that even though Andrew did *not* intend to acquire the throne of the Latin Empire, he still undertook the task to defend the *Latinitas* and the Latins' positions, and for that purpose he built a strong alliance system in the Balkans. He contracted marriage alliances with Cilician Armenia, the Laskarids of Nicaea and the Kingdom of Thessalonica. The major concern was to hold up a balance of powers. Andrew did not wish that any power would take Byzantium's place and occupy a superior position. His interest was to keep the Franks "on the political map", or, prevent the Bulgarians striving for a grand power position and taking a large share out of the former Byzantine lands. However, this realist policy was sometimes pragmatic: although in the 1180s-90s Hungary supported Emperor Isaac Angelus of Byzantium against the increased Asenid power, when he found a rapprochement beneficial in the political situation, Andrew aided Ivan Asen II and concluded a matrimonial alliance. Nevertheless, whenever the Bulgarian power seemed to rise, he was to give protection to Constantinople; or, when the emergence of another power, Epirus was felt to threaten the balance, he was approaching all potential allies in the Balkans. Tsar Boril and the Latins expected help from Andrew and Despot Michael Comnenus Angelos against the Serbian and Venetian alliance. Yet Andrew managed to reach an agreement between Serbia and the Latins in the late 1210s. The paper will investigate the relationship of Andrew with most of the potential political figures of the Balkan theatre from the 1200s to the late 1230s. It will also give an overview of the reasons why these contacts changed – if they at all did so – during the decades with Serbia, Bulgaria, the Latin Empire or Nicaea.

Атила Барањи ОДНОСИ МАЂАРСКОГ КРАЉА АНДРИЈЕ II СА БАЛКАНОМ

У великом броју историјских дела испитана је спољна политика мађарског краља Андрије II према Балкану само у светлу његове огромне амбиције да се домогне латинске краљевске круне. Често се наводи да је то био разлог његовог одласка у крсташки рат 1217. године. У раду се испитује да ли је краљ заиста желео да ступи на трон Латинског царства. Нема доказа да се оженио Јоландом од Куртенеа зато што је желео да се домогне цариградског престола уз помоћ тог адута. Супротно томе, видећемо да, иако Андрија *није* намеравао да ступи на латински престо, одлучио је да брани Латине и њихове позиције, те је у ту сврху изградио јак савезнички систем на Балкану. Уговорио је брачне савезе са Јерменским краљевством Киликије, Ласкарисима из Никеје и са Солунском краљевином. Највише пажње било је посвећено очувању равнотеже моћи. Андрија није хтео да било која сила заузме место Византије и стекне супериорни положај. У његовом интересу било је да држи Франке „на политичкој мапи“ или да спречи Бугаре да се домогну положаја велике силе и узму велики део бивших византијских земаља. Међутим, ова реалистична политика била је донекле прагматична: иако је током 80-их и 90-их година 12. века Мађарска подржавала византијског цара Исака Анђела против све веће моћи Асена, када је закључио да је зближавање корисно у политичком смислу, Андрија је помогао Јовану Асену II и закључио је брачни савез. Међутим, када год се чинило да моћ Бугарске расте, требало је да пружи заштиту Цариграду, а у случају појаве неке друге силе, односно када је претило да ће Епир пореметити равнотежу, он би се обраћао свим могућим савезницима на Балкану. Цар Борило и Латини очекивали су помоћ од Андрије и деспота Михајла Комнина Анђела против српско-млетачког савеза. Андрија је успео да издејствује споразум између Србије и Латина крајем последње деценије 13. века. У раду испитујемо Андријин однос са већином могућих политичких фигура на балканској позорници с почетка 13. века до краја 30-их година тог века. Такође ћемо дати преглед разлога због којих су се ти контакти изменили, уколико уопште јесу, током деценија односа са Србијом, Бугарском, Латинским царством или Никејом.

Gábor Barabás A KING IN SLAVONIA. PRINCE COLOMAN AND THE SOUTH-WESTERN PART OF THE KINGDOM OF HUNGARY IN THE 1230s

The presentation intends to deal with a quite extraordinary member of the Árpáadian dynasty, Prince Coloman (1208–1241), who at the age of 7 was crowned king of Galicia with a crown sent by Pope Innocent III. His “reign” in this principality of the Rus’ did not last long; he was forced to escape back to Hungary around 1221, where he eventually became the duke of Dalmatia, Croatia and Slavonia in 1226. Coloman, the second son of the Hungarian monarch, Andrew II kept his royal title while governing the provinces entrusted to him, a phenomenon quite uncommon in Hungarian history. The *king and duke of whole Slavonia*, as he titled himself, was involved in various cases. Apart from internal matters, like probably the most important one, namely the planned union of the bishopric of Zagreb with the archbishopric of Split, he also tried to intervene in Bosnia dealing with the so-called heresy there, while his real valour was shown during the Mongol invasion of 1241–42. He fought bravely in the battle of Muhi, he was even able to escape the massacre, but soon afterwards he died of his wounds.

Габор Барабаш

КРАЉ У СЛАВОНИЈИ. ПРИНЦ КОЛОМАН И ЈУГОЗАПАДНИ ДЕО КРАЉЕВИНЕ МАЂАРСКЕ ТОКОМ ТРИДЕСЕТИХ ГОДИНА 13. ВЕКА

Рад се бави једним, сасвим изузетним чланом династије Арпадовића, кнезом Коломаном (1208–1241), који је са седам година крунисан за краља Галиције, круном коју је послао папа Иноћентије III. Његова „владавина“ у овој руској покрајини није дуго трајала. Био је принуђен да побегне натраг у Мађарску око 1221. године, где је постао херцег Далмације, Хрватске и Славоније 1226. године. Као други син мађарског краља Андрије II, Коломан је носио краљевску титулу док је управљао повереним му покрајинама, што представља појаву сасвим неуобичајену у мађарској историји. Као *краљ и херцег целе Славоније*, како је себе називао, Коломан је био укључен у различита питања. Поред унутрашњих питања, међу којима је можда најважнија била планирана унија Загребачке бискупије са архиепископијом у Сплиту, Коломан је такође настојао да интервенише у Босни у вези са тзв. јереси, а његова права снага показана је током монголске инвазије 1241–42. године. Храбро се борио у бици на реци Шајо (мађ. Мухи), успео је чак да избегне покољ, али је убрзо након тога умро од задобијених рана.

Márta Font

ROSTISLAV, DOMINUS DE MACHO

Rostislav, the son of Mikhail the Prince of Chernigov fled to the Hungarian Kingdom after the Mongolian invasion to Rus'. About 1243 he married Anna, the daughter of Hungarian King Béla IV. Rostislav and his father-in-law hoped stabilize the position on the territory of Galicia. After the unsuccessful battle at Yaroslavl (1245) Rostislav turned to Hungary and get a special status, as the son-in-law of the King. In accordance with this status was created a special post, *dominus de Macho*. Looking at Rostislav from the perspective of the Hungarian royal family, it is significant that throughout he appears as his father-in-law's unconditional follower: he participated in Béla's military campaigns and realised Béla's project in the south, but in the royal court it was not he but his wife Anna who was unusually active. Anna's position in court was strengthened by differences in age. Stephen, she's brother, the next King of Hungarian Kingdom, was more than ten years younger and the second brother, Béla was the same age as Anna's children. Anna and Rostislav, and their sons were clearly on the side of King Béla IV as opposed to the *rex iunior* Stephen.

Марта Фонт

РОСТИСЛАВ, DOMINUS DE MACHO

Ростислав, син кнеза Михаила Черниговског, побегао је у Мађарско краљевство након монголског освајања Русије. Оженио се Аном, кћерком мађарског краља Беле IV око 1243. године. Ростислав и његов таст настојали су да учврсте свој положај на територији Галиције. Након неуспешне битке код Јарослава (1245), Ростислав се вратио у Мађарску, где је, као краљев зет, уживао посебан статус. У складу са тим статусом, добио је посебну титулу – *dominus de Macho*. Када посматрамо Ростислава из перспективе мађарске краљевске породице, значајно је то што се он све време представља као безусловни следбеник свог таста – учествовао је у Белиним војним походима и спровео Белине циљеве на југу. Међутим, на краљевском двору, управо је његова жена, а не он, неко ко је био необично активан. Анин положај на двору ојачан је и разликом у годинама. Стефан, Анин брат, будући краљ Мађарске, био је млађи више од десет година, а њен млађи брат, Бела, био је узраста њене деце. Ана и Ростислав и њихови синови били су недвосмислено на страни краља Беле IV, наспрот младом краљу Стефану.

Емир О. Филиповић

ПРИЈЕСТОЛ МОЈИХ ПРАРОДИТЕЉА, ГОСПОДЕ СРПСКЕ...

ПРЕНОШЕЊЕ, ОБНАВЉАЊЕ ИЛИ СТВАРАЊЕ КРАЉЕВСТВА У БОСНИ 1377. ГОДИНЕ

У својој првој краљевској повељи Дубровчанима из 1378. године, краљ Стефан Твртко образложио је порекло и смисао свог новостеченог владарског достојанства, те описао пут којим је немањићко краљевско наслеђе прешло на босанског бана. Служећи се алегоријама и богатим књижевним изразима, у аренги је говорио о „процвату изданка племенито укорененог“ у роду његовом, о томе како га је Бог почасио да наследи „пријестол мојих прародитеља, господe српске“, те о „вјенчању“ Богом дарованим венцем када је почео „с Богом краљевати и правити пријестол српске земље“, подизати оно што је пало и поправљати оно што је разорено.

Према томе, закључујући на основу аутентичних и савремених извора, не може бити никакве сумње да је Твртко своје крунисање засновао на темељима ранијег постојања српске краљевине, установљене 1217. године, и свог сродства са српском владарском династијом Немањића. Стога се и у досадашњој историографској литератури посвећеној обради овог питања углавном оперисало с појмовима „пренос“ – *translatio*, или чак „обнова“ – *renovatio*, српског краљевства у Босни. И док се краљ Твртко јавности представљао као обновитељ српске монархије, реални домети тог политичког програма били су ограничени околношћу да у тадашњем распореду снага у Србији није било простора за његово снажније уплитање, те је Сима Ћирковић с правом приметно да је „обновљено српско краљевство остајало у сфери права и претензија“.

Управо је у том контексту Тврткова јединствена доктрина о двострукој круни – „сугубом вијенцу“ – одиграла кључну улогу у фактичком уздизању Босанске бановине у ранг краљевства. Посматран из тог угла, Твртков „самодржавни“ чин крунисања се може тумачити и као стварање краљевства на новим основама уз ослонац на старе политичке моделе, што је догађај паралелан крунидби Стефана Првовенчаног 160 година раније.

У овом раду ће та два преломна догађаја бити посматрана компаративно у намери да се оба покушају сагледати у историјској перспективи дугог трајања. Због тога ће бити нужно изложити преглед основних података, као и историографских контроверзи о кључним питањима крунисања краља Твртка, али главни фокус ће ипак бити усмерен на питање наслеђа српске круне и династије Немањића, на којима се заснива успостављање новог Босанског краљевства. С обзиром на чињеницу да је у литератури до сада обично наглашавано оно што је том приликом преузето са српског владарског двора, попут дворског церемонијала, канцеларијских образаца, те звања и титула, у излагању ћемо се посветити и оним елементима владарске идеологије и симболике који се нису ослањали на моделе преузете из Србије. С тим у вези, циљ рада је да се укаже на оне моменте који су и током Тврткове власти, али посебно након његове смрти, допринели томе да се обновитељима државе Немањића не сматрају наследници краља Твртка, него наследници кнеза Лазара.

Emir O. Filipović

THE THRONE OF MY FOREFATHERS, THE SERBIAN LORDS...

TRANSLATION, RESTORATION OR CREATION OF THE KINGDOM IN BOSNIA IN 1377

In his first royal charter to Dubrovnik of 1378, king Stefan Tvrtko explained the origin and meaning of his new royal title, describing the path whereby the Nemanjićs' royal inheritance passed on to the Bosnian ban. Using allegories and rich literary expressions, he speaks in the arenga about the "flourishing of the offshoot rooted in a noble manner" among his people, about how God honoured him to inherit "the throne of my forefathers, the Serbian lords", and about the "coronation" with the God-gifted crown when he started "to rule with God and

create the throne of the Serbian land”, erect what had fallen and restore what had been devastated.

Therefore, based on authentic and contemporary sources, there is no doubt that Tvrtko based his coronation on the foundations of the earlier existence of the Serbian kingdom, established in 1217, and his kinship with the Serbian ruling dynasty of the Nemanjićs. The hitherto historiographical literature on this issue has usually used the terms “translation” – *translatio*, or even “restoration” – *renovatio*, of the Serbian kingdom in Bosnia. While king Tvrtko presented himself in public as the restorer of the Serbian monarchy, the real outreach of such political programme was limited by the circumstance that the then distribution of forces in Serbia left no room for stronger interference. Sima Ćirković thus rightly noted that “the restored Serbian kingdom remained in the sphere of rights and pretensions”. It is in this very context that Tvrtko’s unique doctrine about the double crown (*sugubi vijenac*) played the key role in the rise of the Banovina of Bosnia to the rank of a kingdom. Observed in this light, Tvrtko’s “autocratic” act of coronation can also be interpreted as the creation of the kingdom on new foundations, with reliance on old political models, which is an event on a par with the coronation of Stefan the First-Crowned 160 years before.

This paper observes comparatively these two landmark events, with the aim to observe them in a long-term historical perspective. It will therefore be indispensable to give an overview of the main data, as well as historiographical disputes about the key issues of the coronation of king Tvrtko. However, the main focus will be placed on the issue of inheritance of the Serbian crown and the Nemanjić dynasty, on which the establishment of the new Bosnian Kingdom was based. Given that literature has so far usually emphasised the aspects assumed from the Serbian royal court, such as the court ceremony, office patterns and titles, we shall place emphasis on those elements of the royal ideology and symbolism which did not rely on the models taken from Serbia. Thus, the aim of the paper is to shed light on those moments which both during Tvrtko’s rule and particularly after his death contributed to having the successors of prince Lazar, and not the successors of king Tvrtko, considered the restorers of the Nemanjićs’ state.

Марија Васиљевић

КРАЉ У СЕНЦИ АРХИЕПИСКОПА:

СТВАРАЊЕ ДРЖАВЕ У СРПСКОЈ СРЕДЊОВЕКОВНОЈ ИСТОРИОГРАФИЈИ

Током друге половине 14. века настаје неколико историографских врста у којима се обрађује историја династије Немањића. У писаним родословима, велики жупан Стефан Немања и његов син архиепископ Сава заслужни су за стварање самосталне државе и цркве, због чега једини добијају кратке биографије, док је крунисање описано као последица настанка архиепископије, уместо као дело веште дипломатије Стефана Немањића. У родословима се не помиње добијање круне, већ само то да је Стефан „оставио краљевство сину Радославу”. У летописима и летописним замецима први краљ међу Немањићима је неретко изостављен, што није случај са великим жупаном и првим српским архиепископом. Свим примерима је заједничко то што су Симеон и Сава поменути као светитељи, што упућује на њихово прослављање као светог корена династије, док је култ Стефана Првовенчаног заокружен тек у 17. веку. Стога, средишње место „свештене двојице” у историографским врстама заправо изражава епистемологију порекла својствену средњем веку, према којој се права вредност налази у извору сваке појаве. Односно, било је потребно истаћи да су почеци владарске лозе свети, како би се показало да је лоза у целини света. На тај начин су специфични поглед на свет и култна пракса утицали на сећање на краља Стефана, оставивши га у сенци његовог оца и брата.

Marija Vasiljević

**KING IN THE SHADOW OF ARCHBISHOP:
CREATION OF STATE IN SERBIAN MEDIEVAL HISTORIOGRAPHY**

Several historiographical genres covering the history of the Nemanjić dynasty appeared in the second half of the 14th century. In written genealogies, grand župan Stefan Nemanja and his son archbishop Sava are credited with creating an independent state and church, which is why they were the only ones to receive short biographies, while the coronation was described as the consequence of the creation of the archbishopric rather than the product of the skilful diplomacy of Stefan Nemanjić. The stemmata do not mention the gaining of the crown but only that Stefan “left the kingdom to his son Radoslav”. Chronicles and chronicle notes often omit the first Nemanjić king, which is not the case with the grand župan and the first Serbian archbishop. What all examples have in common is that Simeon and Sava are mentioned as saints, which suggests their celebration as the holy root of the dynasty, while the cult of Stefan the First-Crowned took its final shape only in the 17th century. Therefore, the central position of “the holy two” in historiographical genres reflects, in fact, the epistemology of origin typical of the Middle Ages, according to which the real value is found in the source of each phenomenon. Namely, it was necessary to emphasise that the beginnings of the ruling dynasty are holy so as to show that the entire dynasty is holy. In this way, the specific perception of the world and cult practice influenced the remembrance of king Stefan, leaving him in the shadow of his father and brother.

Јелена Глушац

**УТИЦАЈ ЗАКОНПРАВИЛА НА СТВАРАЊЕ СИМФОНИЧНОГ ОДНОСА
ИЗМЕЂУ СРПСКЕ ДРЖАВЕ И СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ**

Утемељивање хришћанства, односно православља, кроз различите процесе у Источном римском царству од IV века па надаље, било је комплексног карактера, са великим географским одјеком. У средњовековним православним државама развијају се сложене владарске идеологије, потекле из средишта Источне православне цркве – Цариграда, засноване на својеврсном односу између државе и цркве. Јединство ова два ентитета потицало је на како писаним, тако и неписаним правилима, а често је било и израз политичких потреба. Византијска хришћанска цивилизација је, најпре преко литургијских и сличних преведених текстова, створила основ за ширење православља и идеологија на простору где је живео српски народ. Коначно, у другој деценији XIII века у српској држави се појављује се први препис компилације законика широког спектра, који уређују црквени и грађански живот – Законправило или Номоканон. Мотив за његову израду није везан искључиво за организовање аутокефалне српске цркве, него је лежао и у политичким потребама датог тренутка. Световна и црквена власт, обе суверене, могле су јединствено суделовати за опште добро уколико се потчињавају истим канонима и правилима. Потекле из једног извора, радећи за исти циљ, између себе стварају однос симфоније.

Jelena Glušac

**THE IMPACT OF ZAKONPRAVILO ON THE CREATION OF A SYMPHONIC
RELATIONSHIP BETWEEN THE SERBIAN STATE AND THE SERBIAN ORTHODOX
CHURCH IN THE MIDDLE AGES**

The establishment of Christianity, i.e. Orthodoxy, through different processes in the Eastern Roman Empire from the 4th century onwards, was a complex phenomenon, with a considerable geographical outreach. Medieval Orthodox

states saw the emergence of complex ruling ideologies, arising from the centre of the Eastern Orthodox Church – Constantinople, based on a particular relationship between the state and the Church. The unity of these two entities derived from both written and unwritten rules, and was often a reflection of political needs as well. Byzantine Christian civilisation created the basis, first through liturgical and similar translated texts, for the spread of Orthodoxy and ideologies in the area where the Serbian people lived. Finally, in the second decade of the 13th century, *Zakonopravilo* or *Nomocanon* appeared in Serbia, as the first compilation of a wide spectrum of codes regulating church and civil life. It was developed not solely for the sake of organisation of the autocephalous Serbian church, but to meet the political needs of the time as well. Secular and ecclesiastical authority, both sovereign, could act in unison for the general good if they respected the same canons and rules. Arising from a single source and committed to the same objective, they created a relationship of symphony.

Срђан Шаркић

КРИВИЧНО-ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ У ЗАКОНОДАВСТВУ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Средњовековно српско право није познавало научну обраду права, али се већ у правним споменицима донетим пре Душановог законика срећу многобројни изрази који означавају кривично дело као противправну и друштвено опасну радњу. Законодавство Стефана Првовенчаног у том погледу је врло значајно јер се у документима из његовог доба среће схватање кривичног дела и у материјалном и у формалном смислу.

Примитивно гледиште српског права обраћа пажњу на противправност у материјалном смислу и схвата кривичну радњу као напад на животне интересе појединца или друштва. Стога су најстарији изрази српског права *обида*, *зло* и *кривина*, и неки од њих се помињу у правотворним актима Стефана Првовенчаног. Међутим, под утицајем византијског права, у Србију продире и схватање које посматра противправност кривичног дела у формалном смислу, а то значи као преступ норме прописане од државе или цркве. Такво схватање среће се први пут у правним споменицима из времена Стефана Првовенчаног: у уговорима са Дубровником стоји *ако ли сије преступлу*, а у Жичкој хрисовуљи кривична дела против брака и породице називају се *преступление закона*.

Srđan Šarkić

CRIMINAL PROVISIONS IN LEGISLATION OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

Serbian medieval law did not recognise a scientific approach, but legal documents adopted before Dušan's Code already contain numerous expressions designating a criminal offence as an unlawful and socially dangerous act. The legislation of Stefan the First-Crowned is very important in this regard as documents from his time contain the understanding of a criminal offence in material and formal sense.

The primitive view of Serbian law focuses on unlawfulness in material terms and understands a criminal act as an attack at the life interests of an individual or society. Thus, the oldest expressions of Serbian law are *obida*, *zlo* and *krivina*, some of which are mentioned in legal documents of Stefan the First-Crowned. However, under the influence of Byzantine law, Serbia accepted the views which observe the unlawfulness of a criminal offence in formal terms, i.e. as violation of a norm prescribed by the state or church. Such understanding was found for the first time in legal documents from the time of Stefan the First-Crowned – the agreements with Dubrovnik read *ако ли сије преступлу* ("if in violation"), while the Žiča chrysobull defines criminal offences against marriage and family as *преступление закона* ("violation of law").

Вујадин Иванишевић **НОВАЦ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ ПРВИХ НЕМАЊИЋА**

Проучавање новчаних токова у време првих Немањића представља сложен задатак, имајући у виду ретке писане изворе у којима се наводи новац, као и малобројну објављену нумизматичку грађу. Анализа извора и посебно налаза новца, са шире територије средњег Балкана, омогућава нам да стекнемо основну слику оптицаја новчаних врста и удела појединих емисија новца у трговини и свакодневnoj размени. Други феномен, који произилази из проучавања ове грађе, указује на поступан процес, у првом реду, слабљења, а затим и повлачења византијског златног, сребрног и бронзаног новца и продора средњоевропских сребрних ковања. Ради се о дубоким променама проузрокованим политичким и привредним слабљењем Византије и јачањем нових економских и трговачких центара. Овај процес најбоље осликава појава трахеја краља Радослава по узору на новац Солунског царства и обнова ковања у време краља Драгутина, који за основу ковања узима венецијански гросо, високе финоће сребра.

Vujadin Ivanišević **COINAGE IN SERBIA AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS**

The study of monetary flows at the time of the first Nemanjićs is a complex task bearing in mind rare written sources mentioning money, as well as meagre published numismatic material. The analysis of sources, particularly the findings of money, from the wider territory of the central Balkans, helps us gain a general picture of the circulation of money types and shares of some money issues in trade and everyday exchange. Another phenomenon, arising from the examination of such material, suggests a gradual process, first of the weakening and then the withdrawal of Byzantine gold, silver and bronze money, and the penetration of central European silver coinages. Those were deep changes caused by the political and economic weakening of Byzantium, and strengthening of new economic and trade centres. This process is best reflected in the appearance of trachea of king Radoslav, following the model of money of the Empire of Thessalonica, and the restoration of minting at the time of king Dragutin, whose coinage base was the Venetian grosso of high silver fineness.

Владета Петровић **УТВРЂЕЊА И ГРАДСКА НАСЕЉА У ДОБА ПРВИХ НЕМАЊИЋА**

Тема рада су утврђења и градска насеља на подручју српске државе у време владавине Стефана Немање, његовог сина Стефана Првовенчаног и унука Радослава, Владислава и Уроша. Једна од специфичности тадашње српске државе је разноликост у урбаном наслеђу. У њој ће паралелно живети и задржати своје специфичности насеља која су баштинила урбано наслеђе Византије и медитеранског света, као и преднемањићке српске државе. Широм ове државе обнављаће се и градити бројна утврђења, од којих ће нека временом објединити одбрамбену, административну и привредну функцију. У периоду који представља временски оквир рада јавља се и нови тип градског насеља, који ће у Србији имплементирати одлике средњоевропских градова. Реч је о рударским градским насељима, од којих ће најпре Брсково, са својом градском управом, одредити правац развоја будућих привредних центара, попут Новог Брада и Рудника. У раду је указано на специфичности урбане морфологије појединих типова градских насеља, као и на најважније карактеристике појединих урбаних пејзажа.

Vladeta Petrović

FORTIFICATIONS AND URBAN SETTLEMENTS AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS

The paper elaborates on fortifications and urban settlements in the Serbian state during the rule of Stefan Nemanja, his son Stefan the First-Crowned and his grandsons Radoslav, Vladislav and Uroš. One of the specificities of the then Serbian state was the diversity of urban heritage. The settlements drawing on the urban heritage of Byzantium and the Mediterranean world and the pre-Nemanjić Serbian state lived in parallel and maintained their specificities. Numerous fortifications were restored and built across the Serbian state, some of which, in time, integrated the defence, administrative and economic function. In the period covered by the paper, a new type of the urban settlement emerged in Serbia, implementing the features of medieval towns. Those were mining urban settlements, the first of which was Brskovo. With its city administration, Brskovo set the direction of development of future economic centres such as Novo Brdo and Rudnik. The paper underlines the specificities of the urban morphology of some types of urban settlements and the most important characteristics of some urban landscapes.

Дејан Радичевић

ЕПИСКОПИЈЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ 1220. ГОДИНЕ У СВЕТЛУ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

На простору под духовном јурисдикцијом аутокефалне Српске цркве 1220. године установљено је десет епископија, са архиепископским седиштем у Жичи. Задржани су стари епископски центри у Расу, Липљану и Призрену, док су у осталим епископијама успостављена нова седишта, тако да су покривена сва подручја тадашње српске државе. Седишта епископија су смештена у средишта већих области, у постојеће манастире, по правилу обновљене или новоподигнуте у време великог жупана Немање и његовог сина Стефана. Одавно се већ у науци упоредно разматрају историјске околности настанка епископија и градитељске одлике цркава у којима су се налазила њихова седишта. Будући да су катедрални храмови били предмет и археолошких истраживања, циљ саопштења је да се свеобухватним прегледом новијих ископавања и ревизијом старих радова укаже на то у којој мери расположиви археолошки подаци доприносе разрешењу одговора на питање шта је било пресудно да се поједина места одреде за седишта епископија, као и то какав је био њихов изглед и архитектонски садржај.

Dejan Radićević

EPISCOPAL SEATS OF THE SERBIAN CHURCH IN 1220 IN THE LIGHT OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH

In 1220, ten bishoprics were established in the area under the spiritual jurisdiction of the autocephalous Serbian Church, with the archbishopric seat in Žiča. Old episcopal centres were preserved in Ras, Lipljan and Prizren, while new seats were established in other bishoprics. In this way, all areas of the then Serbian state were covered. The seats of bishoprics were located in the centres of larger areas, in the existing monasteries, as a rule restored or newly erected at the time of grand župan Nemanja and his son Stefan. Science has for a long time already examined in parallel the historical circumstances of the creation of bishoprics and architectural features of churches where their seats were placed. Given that cathedral temples were also subject to archaeological research, the aim of this paper is to indicate, through a comprehensive overview of recent excavations and the revision of old works, the extent to which the available archaeological data contribute to answering the questions about what was crucial for some places to be designated as bishopric seats and what their appearance and architectural content were like.

Даница Поповић
РЕЛИКВИЈАРНИ ПРОГРАМ СРЕДЊОВЕКОВНИХ ВЛАДАРСКИХ РИЗНИЦА –
СРПСКИ ПРИСТУП У ДОБА ПРВИХ НЕМАЊИЋА

Новија проучавања реликвија хришћанских светих убедљиво су показала њихов значај – како у теолошким схватањима и религиозној пракси средњег века тако и у владарској идеологији. Сакупљање драгоцених реликвија, међу којима су нарочиту вредност имале оне везане за најистакнутије личности Свете историје – Христа, Богородицу, Јована Претечу и одабране светитеље – имало је посебан смисао, као опробано средство „транслације светости“ и сакралног заснивања власти. Универзални и освештани образац ових реликвијарних програма била је, све до 1204. године, царска капела у цариградској Богородици Фарској. Подражавање ове светиње добило је на замаху након првог пада Цариграда, када су бројне хришћанске реликвије доспеле у ризнице европских држава. У раду се разматрају реликвијарни садржаји најважнијих европских ризница (у Ахену, Овиједу, Риму, Кведлинбургу, Паризу, Прагу), са тежиштем на одабиру светиња, начину њихове набавке и излагања, а нарочито на функцији коју су оне имале у државотворно-династичким програмима. У том, ширем контексту посматра се карактер и смисао реликвијарног програма првих Немањића, формираног у Жичи заслугом Саве Српског и садејством Стефана Првовенчаног. Досадашња истраживања упућују на то да је српски трезор реликвија, по вредности светиња, али и по свом укупном идејном формату, био саображен врхунским стандардима свог времена.

Danica Popović
RELIQUARY PROGRAMME OF MEDIEVAL RULERS' TREASURIES.
SERBIAN APPROACH AT THE TIME OF THE FIRST NEMANJIĆS

The recent research of relics of Christian saints has unequivocally showed their importance – both in the theological theory and religious practice of the Middle Ages, and in the ideology of the ruling class. The collection of precious relics, particularly valuable of those relating to the most prominent figures of Holy History – Christ, the Theotokos, John the Forerunner and selected saints – had a special meaning, as a proven means of “the translation of holiness” and sacral establishment of power. The universal and acknowledged pattern of such reliquary programmes was, until 1204, the imperial chapel in Constantinople – the Church of the Theotokos of the Pharos. Replicating this holy place gained momentum after the first fall of Constantinople, when numerous Christian relics ended up in the treasuries of European states. The paper examines the reliquary contents of the most important European treasuries (in Aachen, Oviedo, Rome, Quedlinburg, Paris, Prague), with the focus on the selection of holy relics, the manner of their procurement and display, and particularly the function they played in state-building and dynastic programmes. In this, widest context, the author observes the character and meaning of the reliquary programme of the first Nemanjićs, formed in Žiča owing to Sava of Serbia and with the support of Stefan the First-Crowned. Hitherto research suggests that in terms of the value of holy relics and the overall conceptual format, the Serbian treasury of reliquaries was on a par with the highest standards of the time.

Милош Живковић
НАЈСТАРИЈИ ЖИВОПИС МИЛШЕВЕ У СТИЛСКИМ ТОКОВИМА
ВИЗАНТИЈСКЕ УМЕТНОСТИ ПРВИХ ДЕЦЕНИЈА XIII ВЕКА

У раду се најпре даје пресек истраживања најстаријег сликарства милешевског католикона у оквиру стилских токова савременог византијског сликарства. У ранијим изучавањима уочена је извесна сродност фресака о којима је реч са

појединим споменицима у Солуну и околини и живописа у храмовима на тлу Бугарске (црква Светих Петра и Павла у Трнову). Када је реч о новој компаративној грађи, указује се на неколико веома вредних икона из богате збирке манастира Свете Катарине на Синају. Та иконописна остварења имају, сматрамо, велику важност за проучавање порекла сликарског језика мајстора који су стварали у задужбини краљевића Владислава, под надзором архиепископа Саве. Штавише, чини се да синајске иконе показују још већу сродност са милешевским фрескама од раније истакнутих стилских аналогија. Успостављење стилских веза између синајских икона и милешевског живописа има, у извесном смислу, и шири значај. Поједине од поменутих икона су, наиме, приписиване крсташким сликарским радионицама. У светлости њихове сродности са најстаријим милешевским фрескама, такво мишљење се може подвргнути озбиљнијем преиспитивању. Другим речима, отвара се извесни простор за другачије сагледавање и тумачење стилских токова уметности која је створана на ширем подручју источног Медитерана у доба латинске владавине Цариградом (1204–1261).

Miloš Živković

THE OLDEST FRESCO PAINTING OF MILEŠEVA IN STYLISTIC TRENDS OF BYZANTINE ART IN THE FIRST DECADES OF THE 13TH CENTURY

The paper first gives an overview of research into the oldest fresco painting of the Mileševa catholicon in the context of stylistic trends of contemporary Byzantine painting. Earlier research detected parallels of the frescoes concerned with some monuments in Thessaloniki and the environs, and fresco painting in temples in Bulgaria (the church of St Peter and Paul in Tarnovo). In terms of new comparative records, a focus is placed on several highly valuable icons from the rich collection of St Catherine's Monastery in Sinai. In our opinion, those icons are highly important for studying the origins of the artistic language of masters working in the endowment of prince Vladislav, under the supervision of archbishop Sava. Moreover, it seems that the icons of Sinai show even greater similarity to the Mileševa frescoes than the earlier indicated stylistic analogies. Establishing stylistic links between the Sinai icons and the Mileševa fresco painting has an even greater importance. Some of the icons mentioned were ascribed to crusader painting workshops. In the light of their analogy to the oldest Mileševa frescoes, such opinion can be more thoroughly examined. In other words, room is opened for a different analysis and interpretation of stylistic trends of art created in the wider area of the eastern Mediterranean at the time of the Latin rule of Constantinople (1204–1261).

Татјана Суботин-Голубовић

РУКОПИС РУСКЕ НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ Ф. П. I 68 – НАЈСТАРИЈИ СРПСКИ ТРИОД (ПОЧЕТАК XIII ВЕКА)

Триоди садрже службе покретног (пасхално-духовског) циклуса, почев од Недеље митарa и фарисеја до Недеље свих светих, а дели се у две засебне целине – *посни* и *цветни*. Књига је добила назив по скраћеним канонима који се најчешће састоје од три песме. Грчки *триод* је свој коначни облик (структуру) добио у првој половини X века. Најстарији познати српски *Триод* (РНБ Ф п. I 68) у литератури је датиран у прву половину XIII века, али је палеографска анализа омогућила његово прецизније датирање у другу или трећу деценију тог столећа. Досадашња истраживања су показала да овај рукопис припада групи архаичних јужнословенских триода. Његову архаичност потврђује и чињеница да он обухвата службе оба дела (посног и цветног) покретног циклуса. У рукопису су пронађени јасни докази о присуству *Студитског типика* у литургијској пракси

српске цркве тога времена. Рукопис РНБ F п. I 68 неопходно је посматрати у општесловенском контексту, и то како у погледу структуре и састава тако и у погледу његових текстолошких одлика. У српском *празничном минеју* (Архив САНУ 361) из средине XIII века у додатку се налази скраћени *цветни триод*, те ће поређење ова два преписа пружити потпунију слику о једном сегменту богослужења у раној историји српске средњовековне цркве.

Tatjana Subotin Golubović
MANUSCRIPT OF THE RUSSIAN NATIONAL LIBRARY F. П. I 68 –
THE OLDEST SERBIAN TRIODION (EARLY 13TH CENTURY)

Triodions contain the services of the movable (Paschal–Pentecost) cycle starting from the Sunday of the Publican and the Pharisee until the Sunday of All Saints, and contain two separate parts – the *Lenten* and *Flowery*. The book was named according to abbreviated canons which usually consist of three poems. The Greek *Triodion* got its final shape (structure) in the first half of the 10th century. The oldest known Serbian *Triodion* (РНБ F п. I 68) has been dated in literature to the first half of the 13th century, but the palaeographic analysis enabled its more precise dating to the second or third decade of the 13th century. The hitherto research has shown that the manuscript belongs to the group of archaic South Slavic triodions. Its archaic nature is also confirmed by the fact that it covers the services of both parts (Lenten and Flowery) of the movable cycle. The manuscript contains clear evidence of the presence of the *Stoudios Typikon* in the liturgical practice of the Serbian Church of the time. The manuscript РНБ F п. I 68 must be observed in the pan-Slavic context, both in terms of its structure and textological features. The appendix of the Serbian *Festal Menaion* (SASA Archive 361) from the mid-13th century contains the abbreviated *Flowery Triodion*, and the comparison of these two manuscripts will give a more complete picture about a segment of service in the early history of the Serbian medieval Church.

Љиљана Јухас-Георгиевска
КРАЉ СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ У ВИЂЕЊУ СРПСКИХ ПИСАЦА XIII ВЕКА

У овом раду аутор анализира житија и друга дела настала у XIII веку, у којима се говори о првом српском краљу. Настоји да утврди на који начин њихови аутори (међу њима је и сам Стефан) представљају ову знамениту личност. Посебну пажњу, што је и очекивано, посвећује Доментијану, који врло документовано пише о овом владару, сматрајући га једном од три кључне личности српске историје и духовности. Аутор рада је себи за циљ поставио да утврди у којој мери је у српској књижевности XIII века изграђен лик првог српског краља и који су моменти из његовог живота литераризовани.

Ljiljana Juhas Georgievska
KING STEFAN THE FIRST-CROWNED IN THE EYES OF 13TH-CENTURY SERBIAN
WRITERS

The author analyses hagiographies and other works about the first Serbian king created in the 13th century, with the aim to determine the way in which their authors (including Stefan himself) depict this illustrious person. A special focus is expectedly placed on Domentijan, who writes about this ruler in a highly documented way, considering him one of the three key persons of Serbian history and spirituality. The objective of the paper is to determine the extent to which the image of the first Serbian king is built in 13th-century Serbian literature and what moments from his life have been literalised.

Виктор Савић
ИЗ ЛЕКСИКЕ СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ

Лексички свет Стефана Првовенчаног, према посведоченим споменицима који му се приписују, показује довољну разноврсност, занимљиву за лингвистичка проучавања. У овој прилици, међутим, опредељујемо се пре свега за ону лексику која може да осветли неке карактеристичне односе или може да подвуче неке Стефанове црте. Текстолошко упоређивање Стефанових и Савиних састава показује које речи спајају њихово дело. То се може објаснити и везом међу њиховим личностима, пре свега породичним образовањем. Настојаћемо у овом прилогу, колико је то могуће, открити те узајамне везе, шта је то што припада првим Немањићима, а ако буде могуће, раздвојићемо оно што је старије – Немањино. У обзир ћемо посебно узимати лексику у слободној употреби, изван наративних микроцелина које су, као што је познато, браћа позајмљивала један од другог (с разликама у тумачењу смера позајмљивања, утемељеним на разликама у датовању основних извора). Утврђивање основног лексичког језгра може помоћи у одређивању аутентичности неких дела која су пронађена само у каснијим преписима.

Viktor Savić
FROM THE LEXIS OF STEFAN THE FIRST-CROWNED

According to proven documents ascribed to Stefan the First-Crowned, his lexical world shows sufficient diversity, interesting for linguistic study. On this occasion, however, we shall opt for the lexis that can shed light on characteristic relations or underline some of Stefan's traits. The textological comparison between Stefan and Sava's manuscripts shows the words that connect their work; this can also be explained by the link between their personalities, primarily their family education. We shall endeavour, to the extent possible, to illuminate those mutual links, show what belongs to the first Nemanjićs and, if possible, separate those segments that are older, i.e. that belong to Nemanja. We shall particularly take into account the lexis in free use, outside narrative pieces which, as it is known, brothers borrowed from one another (with the differences in interpreting the direction of borrowing, based on differences in dating of primary sources). The determination of the main lexical core may help in defining the authenticity of works found only in later manuscripts.

СПИСАК УЧЕСНИКА
LIST OF PARTICIPANTS

Gábor Varabás, PhD (University of Pécs, Institute of History, Pécs, Hungary)

Др Габор Барабаш (Универзитет у Печују, Историјски институт, Печуј, Мађарска)

Prof. Attila Bárány, PhD (University of Debrecen, Hungary)

Проф. др Атила Барањи (Универзитет у Дебрецину, Мађарска)

Prof. Giulia Barone, PhD (Sapienza University, Faculty of Literature and Philosophy, Rome, Italy)

Проф. др Ђулија Бароне (Универзитет Сапиенца, Факултет за књижевност и филозофију, Рим, Италија)

Проф. др Ђорђе Бубало (Филозофски факултет Универзитета у Београду)

Prof. Đorđe Bubalo, PhD (Faculty of Philosophy, Universtiy of Belgrade)

Марија Васиљевић (Балканолошки институт САНУ)

Marija Vasiljević (Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Др Јелена Глушац (Историјски институт Београд)

Jelena Glušac, PhD (Institute of History Belgrade)

Др Милош Живковић (Византолошки институт САНУ)

Miloš Živković, PhD (Institute for Byzantine Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Академик Мирјана Живојиновић (Српска академија наука и уметности)

Academician Mirjana Živojinović (Serbian Academy of Sciences and Arts)

Prof. Ivelin A. Ivanov, PhD (St. Cyril and St. Methodius University, Veliko Tarnovo, Bulgaria)

Проф. др Ивелин А. Иванов (Универзитет Св. Ђирила и Методија, Велико Трново, Бугарска)

Др Вујадин Иванишевић, дописни члан САНУ

Vujadin Ivanišević, PhD, corresponding member of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Др Милош Ивановић (Историјски институт Београд)

Miloš Ivanović, PhD (Institute of History Belgrade)

Проф. др Љиљана Јухас-Георгиевска (Филолошки факултет Универзитета у Београду)

Prof. Ljiljana Juhas Georgievska, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade)

Др Ивана Коматина (Историјски институт Београд)

Ivana Komatina, PhD (Institute of History Belgrade)

Др Предраг Коматина (Византолошки институт САНУ)

Predrag Komatina, PhD (Institute for Byzantine Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Prof. Tamás Körmendi, PhD (Eötvös Loránd University of Budapest Institute of History, Budapest, Hungary)

Проф. др Тамаш Керменди (Универзитет Лоранда Етвеша, Институт за историју, Будимпешта, Мађарска)

Проф. др Иван Мајнарић (Хрватско католичко свеучилиште, Одјел за повијест, Загреб, Хрватска)
Prof. Ivan Majnarić, PhD (Catholic University of Croatia, Department of History, Zagreb, Croatia)

Проф. др Миодраг Марковић, дописни члан САНУ
Prof. Miodrag Marković, corresponding member of the Serbian Academy of Sciences and Arts

Др Бојан Миљковић (Византолошки институт САНУ)
Bojan Miljković, PhD (Institute for Byzantine Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Prof. Alexandar Nikolov, PhD (University of Sofia "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria)
Проф. др Александар Николов (Универзитет „Св. Климент Охридски“, Софија, Бугарска)

Др Владета Петровић (Историјски институт Београд)
Vladeta Petrović, PhD (Institute of History Belgrade)

Др Срђан Пириватрић (Византолошки институт САНУ)
Srđan Pivatrić, PhD (Institute for Byzantine Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Др Даница Поповић (Балканолошки институт САНУ)
Danica Popović, PhD (Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Проф. др Небојша Порчић (Филозофски факултет Универзитета у Београду)
Prof. Nebojša Porčić, PhD (Faculty of Philosophy, University of Belgrade)

Проф. др Радивој Радић (Филозофски факултет Универзитета у Београду)
Prof. Radivoj Radić, PhD (Faculty of Philosophy, University of Belgrade)

Проф. др Дејан Радичевић (Филозофски факултет Универзитета у Београду)
Prof. Dejan Radičević, PhD (Faculty of Philosophy, University of Belgrade)

Архимандрит Тихон (Ракићевић), Манастир Студеница
Archimandrite Tihon (Rakićević), Monastery of Studenica

Др Виктор Савић (Институт за српски језик САНУ)
Viktor Savić, PhD (Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts)

Проф. др Влада Станковић (Филозофски факултет Универзитета у Београду)
Prof. Vlada Stanković, PhD (Faculty of Philosophy, University of Belgrade)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић (Филозофски факултет Универзитета у Београду)
Prof. Tatjana Subotin Golubović, PhD (Faculty of Philosophy, University of Belgrade)

Доц. др. Емир О. Филиповић (Филозофски факултет, Универзитет у Сарајеву, Босна и Херцеговина)
Doc. Emir O. Filipović, PhD (Faculty of Philosophy, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina)

Prof. Márta Font, PhD (University of Pécs, Institute of History, Pécs, Hungary)
Проф. др Марта Фонт (Универзитет у Печују, Историјски институт, Печуј, Мађарска)

Проф. др Срђан Шаркић (Правни факултет Универзитета у Београду)
Prof. Srđan Šarkiћ, PhD (Faculty of Law, University of Belgrade)

